

тивності даного звіту пропонується цей рядок назвати «Совбівартість реалізації товарів».

У табл. 4 сформульовано пропозиції щодо внесення змін до п. 45 П(С)БО №25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Висновки

Таким чином, з метою підвищення інформативності фінансової звітності СМП для проведення аудиту пропонується внести такі зміни до П(С)БО №25:

– для відбиття купівельної вартості товарів у Ф. №1–м увести рядок 140 «Товари»;

– рядку 140 Ф. № 2–м надати назву «Совбівартість реалізації товарів».

Оскільки Планом рахунків для суб'єктів малого підприємництва передбачено вартість товарів обліковувати на рахунку 26 «Готова продукція», то для зручності заповнення Ф. №1–м для обліку товарів пропонується застосовувати окремий рахунок. Даний рахунок може мати шифр 28 «Товари».

Запропоновані зміни щодо ведення синтетичного обліку та складання фінансової звітності СМП забезпечать більш високу вірогідність аудиту, підвищать аналітичне значення звітності, як для самого підприємства, так і для контролюючих органів і зовнішніх користувачів.

Література

1. Горбань О.П. Роль малого бізнесу в ринковій економіці. – Матеріали НТК МГТУ, 2000 – Режим доступу: webmaster@mstu.edu.ru

2. Статистичний збірник. Діяльність малих підприємств 2008 / Жук І.М. (ред.) – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009.

3. Білуха М.Т., Дмитренко М.Г., Микитенко Т.В. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – 2–ге вид., перероб. і доп. – К.: Українська академія оригінальних ідей, 2006. – 888 с. – ISBN 5–11–003–688–8.

4. Бутинець Ф.Ф. Аудит: Підруч. для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закладів. – 2–ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 671 с. – (Навчальні посібники з бухгалтерського обліку). – ISBN 966–8059–12–3.

5. Дорош Н.І. Аудит: теорія і практика. – К.: Знання, 2006. – 495 с. – Бібліогр.: с. 472–495. – ISBN 966–346–192–6.

6. Загородній А.Г., Корягін М.В., Єлісеєв А.В., Полякова Л.М. Аудит: теорія і практика / Національний ун-т «Львівська політехніка». – 2–ге вид., перероб. та доп. – Л.: Видавництво Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2004. – 456 с. – Бібліогр.: с. 448–453. – ISBN 966–553–365–7.

7. Савченко В.Я. Аудит: Навч. посібник / Київський національний економічний ун-т. – К.: КНЕУ, 2002. – 322 с.: рис. – Бібліогр.: с. 316–318. – ISBN 966–574–423–2.

8. Усач Б.Ф. Аудит за міжнародними стандартами: монографія. – К.: Знання, 2005. – 247 с. – Бібліогр.: с. 187–193 (118 назв). – ISBN 966–8148–94–0.

9. П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. №39]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>

10. П(С)БОН №2 «Баланс» [Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. №87]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>

11. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 5–е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА–М, 2007. – 495 с.

12. П(С)БО 9 «Запаси» [Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 р. №246]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>

13. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва» від 19.04.2001 р. №186 – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>

Ю.В. СЕРІК,
к.е.н., доцент, Європейський університет

Система управління банківськими ризиками

У статті розкритий процес системи управління банківськими ризиками, узагальнена система управління на основі різних критеріїв. Вивчений процес управління як складова загальної системи управління.

В статье изучен процесс системы управления банковскими рисками, обобщена система управления на основе разных критериев. Изучен процесс управления как составляющей общей системы управления.

The process of control system bank by risks is studied in the article, control system is generalized on the basis of different criteria. A management process is studied as making general control system.

Постановка проблеми. Процес управління ризиками слід розглядати як складову загальної системи управління. При дослідженні управління ризиками необхідно визначити, що найбільш ефективним механізмом управління ризиками є формування системи управління ризиками, яка не тільки

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

дозволяє оцінити ризики, а й дослідити ступінь впливу окремих складових ризику на діяльність будь-якої організації.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В останні роки велика кількість науковців займається вивченням системи управління банківськими ризиками. Над цією темою працювали В.В. Вітлінський, Л.О. Примостка, А.Н. Поддєрьогін, О.В. Пернарівський та ін. Але питанню системи управління банківськими ризиків приділено недостатньо уваги, а саме з точки зору оцінки ризиків [3, 10].

Метою статті є вивчення системи управління банківськими ризиками на основі різних критеріїв.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні управління ризиками необхідно визначити, що найбільш ефективним способом організації механізму управління ризиками є формування системного підходу, який не тільки дозволяє оцінити ризики, а й дослідити ступінь впливу окремих складових ризику на діяльність будь-якої організації.

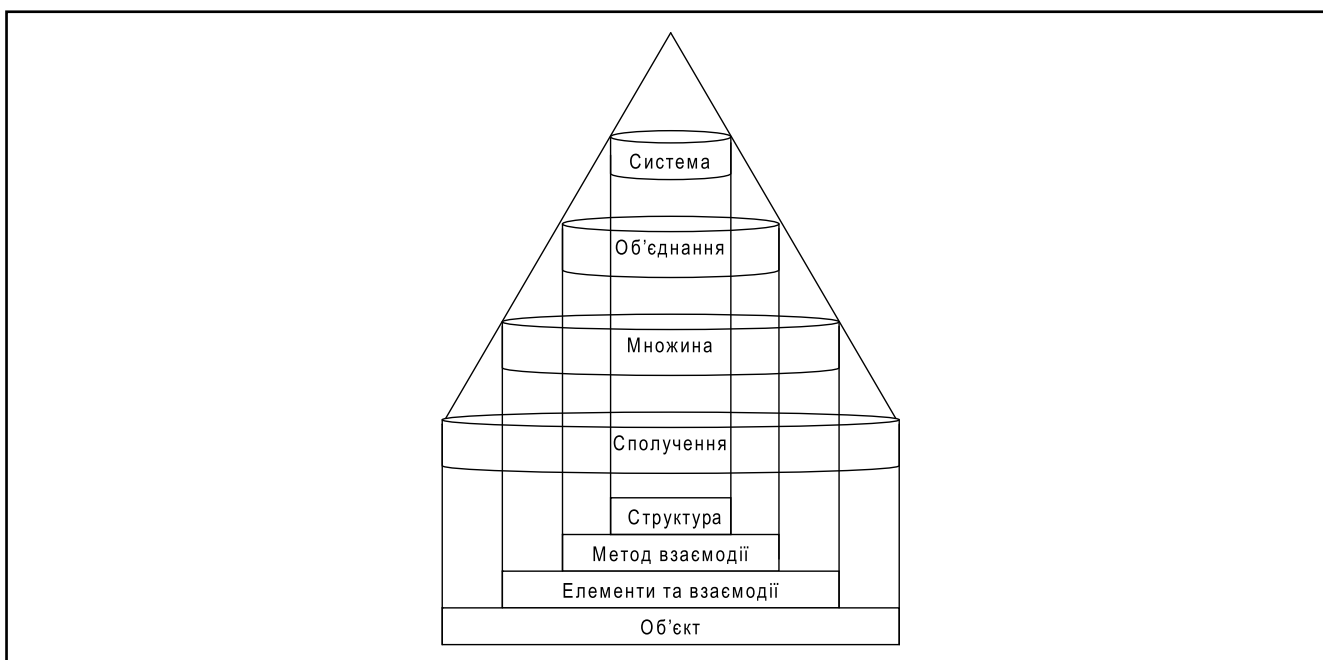
Процес управління ризиками можна розглядати через постійно діючу систему управління. Термін «система управління» часто використовується в літературі, наукових виданнях, банківських нормативних актах, виступах і доповідях керівників структурних підрозділів банків різного рівня управління. Однак при всій частоті вживання дане поняття вимовляється, так би мовити, автоматично, не розкриваючи й навіть не торкаючись його змістовного аспекту. Системний підхід розглядається за допомогою оцінки складових поняття системи, які розкрити, можна через виявлення послідовності ознак, коли розгляд кожної нової ознаки все більше обмежує перелік об'єктів, що підпадають під визначення, але разом з тим все більше розгорнуто й змістовно їх характеризує (рис. 1).

У загальному вигляді рисунок нагадує піраміду, стрижнем якої є система. У міру наближення до вершини варто виділи-

ти поняття «множина», коли для певних об'єктів можна виділити деякі загальні елементи й зв'язки. У тому випадку, якщо між об'єктами існує якийсь спосіб зв'язку, то «множина» може трансформуватися в «об'єднання». Якщо ж для об'єднання об'єктів були задані структурні характеристики, така сукупність являє собою «систему управління».

Зміст системи управління становлять об'єкти, які до неї входять, а сама вона має бути добре структурованою, підпорядковуватися певним цілям і функціям, що стоять перед будь-якою організацією, а також задовольняти вимоги щодо цілісності, стійкості, цілеспрямованості, гнучкості, однаковості. Головним показником системи є її цілісність, якщо відбудеться порушення навіть в незначній мірі це може призвести до змін зв'язків між частинами системи та у механізмі її функціонування.

Процес управління ризиками досліджувався різними аналітиками. Так, у роботі І.А. Бланка [1] управління ризиками являє собою процес нейтралізації негативних фінансових наслідків, пов'язаних з їхньою ідентифікацією, оцінкою, профілактикою й страхуванням, і включає такі основні заходи: ідентифікація окремих видів ризиків, пов'язаних з фінансовою діяльністю кредитних організацій; оцінка широти й достовірності інформації, необхідної для визначення рівня фінансових ризиків; вибір і використання відповідних методів оцінки ймовірності настання ризикової події за окремими видами фінансових ризиків; визначення розміру можливих фінансових втрат при настанні ризикової події за окремими видами ризиків; дослідження факторів, що впливають на рівень фінансових ризиків кредитних організацій; встановлення граничного припустимого рівня фінансових ризиків за окремими фінансовими операціями і видами фінансової діяльності; вибір і використання внутрішніх механізмів нейтралізації негативних

Графічна інтерпретація поняття «система управління»

Наведено згідно з [7].

наслідків окремих видів фінансових ризиків; вибір форм і видів страхування («передачі») окремих фінансових ризиків кредитної організації; оцінка результативності нейтралізації й організації моніторингу фінансових ризиків.

На думку А.Н. Поддєрьогіна [9], система управління ризиками включає такі блоки: ідентифікація ризиків: виявлення можливих ризиків, що загрожують будь-якій організації; оцінка ризиків: визначення наслідків впливу ризиків й імовірності їхнього настання в кількісному вираженні; нейтралізація ризиків: використання відповідних заходів для зниження ймовірності настання ризиків і зменшення наслідків їхнього впливу.

Деякі дослідники, зокрема В.І. Грачов та Т.П. Каюда [2], рекомендують використовувати п'ять стратегій щодо управління ризиками й одержання доходу: стратегія сегментування, що базується на великій кількості даних про ризики й використання комп'ютерного аналізу про поділ ризиків на привабливі й непривабливі; стратегія інсайдерів, яка використовується при наявності унікальних ризиків і розподілі і їх на прийняті й неприйняті; технологічна стратегія, що полягає у зборі попередньої бази інформації для прогнозування майбутніх цін; стратегія висновків, коли при прийнятті рішень враховують вплив зовнішнього середовища; стратегія масштабів, коли враховують очікування більших періодичних втрат і пропонують заходи щодо їхнього зниження.

Система управління банківськими ризиками – це сукупність способів і методів роботи персоналу банку, які дозволяють забезпечити позитивний фінансовий результат при наявності невизначеності в умовах діяльності, прогнозувати настання ризикової події й вживати заходів до виключення або зниження її негативних наслідків.

Система управління описана на основі різних критеріїв. Виходячи з видів банківських ризиків можна виділити блоки управління кредитним ризиком, ризиком незбалансованої ліквідності, процентним, операційним, втрати прибутковості, а також комплексні блоки, пов'язані з ризиками, що виникають у процесі окремих напрямків діяльності кредитної організації. При системі класифікації ризиків як самостійних блоків виділяються підсистеми управління індивідуальними ризиками й блок управління сукупними ризиками. До першого блоку належать управління ризиком кредитної угоди й інших видів операцій банку, до другого – управління ризиками різних портфелів банку – кредитного, торговельного, інвестиційного, притягнутих ресурсів і т.п.

Вибір стратегії роботи банку здійснюється на основі вивчення ринку банківських послуг і окремих його сегментів. До числа найбільш ризикових стратегій належать такі як, стратегія лідера й стратегія, яка пов'язана з продажем нових послуг на новому ринку. Ризиковість цих стратегій згладжується, якщо банк на інших сегментах ринку продовжує працювати зі старою клієнтурою, пропонуючи їй відпрацьований пакет послуг. Ризикованою є і стратегія роботи з Vip-клієнтами, що припускає індивідуалізацію послуг.

Система відстеження ризиків включає способи ідентифікації ризику, оцінки ризику, механізм моніторингу ризику.

Механізм захисту банку від ризику складається з поточного регулювання ризику й методів його мінімізації. Під поточним регулюванням ризику розуміється відстеження критичних показників і прийняття на цій основі оперативних рішень по банківським операціям.

В організації процесу система управління ризиками припускає виділення таких елементів управління:

- суб'єкти управління;
- ідентифікація ризику;
- оцінка ступеня ризику;
- моніторинг ризику.

Усі елементи системи управління банківськими ризиками, являють собою різні комбінації способів і методів роботи персоналу банку. Розглянемо детальніше окремі елементи побудови системи.

Суб'єкти управління банківськими ризиками залежать від розмірів і структури банку. Але загальним для всіх банків є:

- керівництво банку, яке відповідає за стратегію й тактику банку, спрямовану на зростання прибутку з припустимим рівнем ризику;
- комітети, що ухвалюють рішення про ступінь певних видів фундаментальних ризиків, які може прийняти на себе банк;
- підрозділ банку, що займається плануванням його діяльності;
- функціональні підрозділи, відповідальні за комерційні ризики, пов'язані з напрямками діяльності цих підрозділів;
- аналітичні підрозділи, що надають інформацію для прийняття рішень по банківських ризиках;
- служби внутрішнього аудиту й контролю, що сприяють мінімізації операційних ризиків і виявленню критичних показників, що сигналізують про можливість виникнення ризикової ситуації;
- юридичний відділ, який контролює правові ризики.

Ідентифікація ризику полягає у виявленні сфер ризику. Ідентифікація ризику припускає не тільки виявлення зон ризику, а також можливих негативних наслідків для банку, пов'язаних із цими зонами.

Для ідентифікації ризику, як і інших елементів системи управління велике значення має інформаційна база, що складається зі збору й обробки відповідної інформації. Відсутність відповідної інформації – важливий фактор будь-якого ризику.

Для оцінки ступеня ризику використовується якісний і кількісний аналіз.

Якісний аналіз – це аналіз джерел і потенційних зон ризику, обумовлених його факторами. Тому якісний аналіз опирається на чітке виділення факторів, перелік яких специфічний для кожного виду банківського ризику.

Кількісний аналіз ризику формалізує ступінь ризику. У кількісному аналізі можна виділити декілька блоків:

- вибір критеріїв оцінки ступеня ризику;

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- визначення припустимого для банку рівня окремих видів ризику;
- визначення фактичного ступеня ризику на основі окремих методів;

– оцінка можливості збільшення або зниження ризику надалі.

Критерії оцінки ступені ризику можуть бути як загальними, так і специфічними для окремих видів ризику.

Найбільш вагомими критеріями оцінки кредитного ризику, є: репутація позичальника, здатність отримати кошти для погашення боргу в ході поточної діяльності, капітал позичальника, забезпечення кредиту, умови кредитної операції, контроль (відповідність операцій законодавчій базі й стандартам).

Можна виділити критерії оцінки й інших видів ризику:

– процентний ризик: зростання або зниження відсотка по активних і пасивних операціях на фінансовий результат діяльності банку, тривалість окупності операції за рахунок процентного доходу, ступінь чутливості активів і пасивів до зміни процентних ставок у даному періоді;

– операційний ризик: вплив якості персоналу на результати роботи банку, ступінь помилковості при здійсненні операцій, пов'язана з організацією й технологією виробничого процесу в банку;

– вплив зовнішніх факторів на помилковість прийнятих рішень;

– ризик незбалансованої ліквідності: якість активів і пасивів, відповідність структури активів і пасивів по сумах, строках, ступенях ліквідності й необхідності.

Припустимий розмір ризиків різного виду повинен фіксуватися через стандарти, ліміти й нормативні показники, які відображені в документі про політику банку на майбутній період. Ці стандарти визначаються на основі бізнес-плану, до яких можна віднести:

- частку окремих сегментів у портфелі активів банку, кредитному портфелі, торговельному й інвестиційних портфелях;
- співвідношення кредитів і депозитів;
- рівень показників якості кредитного портфеля;
- частку прострочених і пролонгованих позичок;
- рівень показників ліквідності балансу й достатності капітальної бази;
- стандартні вимоги до позичальників банку.

Оцінка фактичного ступеня ризику банку може ґрунтуватися на двох принципах – оцінка рівня показників ризику й класифікації активів по групах ризику. В основі класифікації показників ризику можуть виступати сфера ризику й вид показника. Залежно від сфери ризику, яка пов'язана з об'єктом його оцінки, виділяються методи оцінки сукупного (портфельного) ризику банку, індивідуального ризику (пов'язаного з конкретним продуктом, послугою, операцією, контрагентом), комплексного ризику (пов'язаного з певним напрямком діяльності банку).

У якості показників оцінки ступеня ризику можуть використовуватися:

- коефіцієнти;

– прогнозований розмір втрат;

– показники сегментації портфелів банку (портфель активів, депозитних ресурсів, кредитний, інвестиційний, торговельний портфелі).

Найпоширеніший коефіцієнтний спосіб оцінки ступеня ризику може ґрунтуватися на імітаційним моделюванні та методі дюрації.

Банківська практика має кілька форм класифікації активів по групах ризику: номерна система, бальна система – з використанням методу зважування, система скорингу, змішані форми.

Моніторинг ризику – це процес регулярного аналізу показників ризику щодо його видів і прийняття рішень, спрямованих на мінімізацію ризику при збереженні необхідного рівня прибутковості.

Процес моніторингу ризику містить у собі: розподіл обов'язків по моніторингові ризику, визначення системи контрольних показників (основних і додаткових), методи регулювання ризику.

Обов'язки по моніторингові ризиків розподіляються між функціональними підрозділами банку, його спеціалізованими комітетами, підрозділами внутрішнього контролю, аудита й аналізу, казначейством або управлінням банку, його менеджерами. При цьому функціональні підрозділи банку відповідають за управління комерційними ризиками, а комітети й зведені підрозділи – фундаментальними ризиками.

Контрольні показники включають фінансові коефіцієнти, ліміти по операціях, структурі портфеля активів і пасивів, їх сегментів, стандарти для контрагентів банку.

Регулювання являє собою сукупність методів, спрямованих на захист банку від ризику, які поділяються на чотири групи: методи запобігання ризиків, методи перекладу ризиків, методи розподілу ризиків, методи поглинання ризиків.

До методів регулювання ризику відносяться:

- створення резервів на покриття збитків відповідно до видів операцій банку, порядок використання цих резервів;
- порядок покриття втрат власним капіталом банку;
- визначення шкали різних типів маржі, заснованої на ступені ризику;
- контроль над якістю кредитного портфеля;
- відстеження критичних показників у розрізі видів ризику;
- диверсифікованість операцій з урахуванням факторів ризику;
- операції з похідними фінансовими інструментами;
- мотивація бізнес-підрозділів і персоналу, пов'язаного з ризиковими операціями банку;
- ціноутворення (процентні ставки, комісії) з урахуванням ризику;
- встановлення лімітів на ризикові операції;
- продаж активів;
- хеджування індивідуальних ризиків.

Світовий і вітчизняний досвід комерційних кредитних організацій дозволяє сформулювати принципи побудови внутрішньобанківської системи управління ризиками:

- комплексність, тобто єдина структура системи управління для всіх видів ризику;
- диференційованість, тобто специфіка змісту окремих елементів системи щодо типів банківських ризиків;
- єдність інформаційної бази;
- координація управління різними видами ризиків.

Для побудови ефективної системи управління банківськими ризиками необхідно:

1) сформулювати у внутрішньобанківських документах стратегію й завдання управління;

2) встановити принципи визначення, оцінки й діагностики ризику як основи при постановці пріоритетних стратегій і завдань і забезпечити збалансований захист інтересів усіх осіб, які мають відношення до банку;

3) використовувати дані принципи як базу для створення найважливіших процедур управлінського контролю, у тому числі при створенні схеми організаційної структури, підготовці документів про делегування повноважень, а також технічних завдань;

4) визначити процедури забезпечення відповідальності, самооцінки й оцінки результатів діяльності відповідно до принципів управління ризиком і системи контролю, використовувати дані процедури як фактори удосконалювання процесу управління;

5) орієнтуючись на вищезгадані принципи й процедури, слід розробити механізм моніторингу й зворотній зв'язок з метою забезпечення високої якості процедур, оцінки й перевірки їх дотримання.

Висновки

Сучасна ситуація управління банківськими ризиками характеризується застосуванням окремої системи управ-

ління. Але ж для побудови ефективної системи управління банківськими ризиками необхідно сформулювати стратегію й завдання управління, встановити принципи визначення оцінки й діагностики ризику, створити процедури управлінського контролю, визначити процедури оцінки результатів діяльності відповідно до принципів управління ризиком і системи контролю, а також розробити механізм моніторингу й зворотній зв'язок з метою забезпечення високої якості процедур, оцінки й перевірки їх дотримання.

Література

1. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. – К.: Ніка-Центр: Эльга, 2001. – 528 с.
2. Грачов В.И., Каюда Т.П. Класифікація ризиків та управління ними // Фінанси України. – 2002. – №10. – С. 56–60.
3. Гайдай Т.Є. Державний вплив на мінімізацію кредитних ризиків банківських установ // Менеджер. – 2004. – №2. – С. 92–96.
4. Грудзевич У.Я., Пшик Б.І. Фінансовий менеджмент у банку: Навч. посіб. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 191 с.
5. Кириченко О.А., Міщенко В.І. Банківський менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2005. – 831 с.
6. Кузьмін В.В. Банківський менеджмент: Навч. посіб. – Херсон: ПП Вишемирський В.С. – 300 с.
7. Пернарівський О.В. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків // Вісник НБУ. – 2008. – №4. – С. 44–45.
8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2008. – 468 с.
9. Примостка Л.О. Банківський менеджмент. Хеджування ризиків: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1998. – 108 с.
10. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

Н.К. БОЛГАРОВА,
к.е.н., НУБіП України

Інституційні аспекти формування рентних відносин

У статті розкрито основні теоретичні аспекти формування рентних відносин з точки зору інституційного підходу. Досліджено теоретичні питання економічного розвитку за умов ефективності функціонування інституційного середовища.

В статье раскрыты основные теоретические аспекты формирования рентных отношений с точки зрения институционального подхода. Исследованы теоретические вопросы экономического развития при условиях эффективности функционирования институциональной среды.

The article revealed major theoretical aspects of forming rentnih relations in terms of institutional approach. Invest-

igated the theoretical questions of economic development in conditions of efficiency of functioning of the institutional environment.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якої економічної системи неможливо без створення і розвитку упорядкованої інституційної бази. Тому інституційний підхід до аналізу економічних процесів на сучасному етапі розвитку економіки України є перспективним і актуальним. Зокрема, на сьогодні все більшої актуальності набувають питання інституційного аспекту формування рентних відносин в Україні, їх значення та вплив на соціально-економічні відносини.